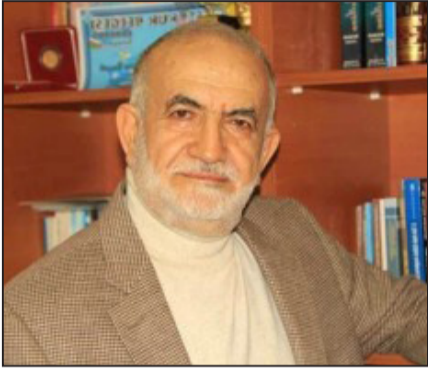

“Vətən uğrunda döyüşlər dünyanın gözü önündə bizi qəhrəman bir millətə çevirdi”

Azərbaycandan uzaqlarda, dünyanın o başı olmasa da, dünya tarixinin başladığı bir məkanda onunla dəfələrlə görüşmüşəm. 25 ildən yuxarıdır ki, professoru olduğu Çanaqqala 18 Mart Universitetindəki iş otağının pəncərəsindən gəmilərin çox ehtiyatla keçdiyi Dardanel boğazını da dəfələrlə birlikdə seyr etmişik...

Qarşı sahillər 253 min türk əsgərinin şəhid olduğu və Çanaqqalanı keçilməz edən Geliboludur. Bir az uzaqlarda bizə antik yunan tarixindən bəlli olan bomboz adalar sıralanıb. Aristotelin müəllimlik etdiyi məktəbin qədim Asos şəhərinin qalıqları, ondan bir xeyli irəlində isə Homer Troyasının izləri görünür...

Hər dəfə Çanaqqalada olanda keçilməz-basılmaz şəhərin sahilboyu parkını, küçələrini gecə də, gündüz də neçə dəfə eninə-uzununa addımlasaq da, nədənsə, ondan müsahibə almaq fikrimdən belə keçməyib. Ola bilsin, onun poeziyasında ədəbi-bədii meyarların ciddiliyi baxımından çətinlik çəkmişəm. Amma bu bənzərsiz şairin özü və taleyi haqqında danışdıqları maraqlı müsahibələrə qapılar açsa da, bu mövzuda nəse yazmaq mənə qismət olmayıb. Nə edək, bu da bir peşə günahı kimi yazılısın ayağıma...

Amma bu dəfə mənə onunla doğma Bakımızda görüşmək, hətta müsahibə almaq da nəsib oldu. Yəqin, bir çox tanıyanlar bu qısa təqdimatda söhbətin kimdən getdiyini dərhal duydu: Bəli, axır ki, müsahibimiz qardaş Türkiyədə də çox tanınan və sevilən yurdsevər, türksevər Azərbaycan şairi Məmməd İsmayıldı.

– Xoş gəlmisiniz doğma Vətənə, belə deyə bilirikmi?...

– Əlbəttə, deyə bilərsiniz – Vətənin də, sizin də ən xoş gününüzdə gəlmişəm!

– Sizinlə bir ədəbiyyat söhbəti aparmaq yox, sadəcə, əhvallaşmaq istədik.

– Yaxşı da ələyirsiniz. Axı, çox zaman ədəbiyyat da əhvaldan, ovqatdan yaranır.

– Bu yaxınlarda Türkiyədə keçirilən bir beynəlxalq konfransda məruzçülərdən biri istiqlal şairi Məmməd Arazdan danışdı və istər-istəməz bütün tədbir iştirakçılarının yadına tale yolu və məramı ilə Türkiyə ilə sıx bağlı olan Məmməd Aslanı və Məmməd İsmayılı saldı. Dünyanın “biri vardı, biri yox” nağlı bu dəfə “ikisi yoxdu, biri var” cümləsi ilə başladı. İndi üç Məmmədi bir müqəddəs adda yaşadan Məmməd İsmayılı nə düşünür?

– Bir millətin ki, peyğəmbərinin adı Məhəmməd olsun, o millətin ad qoydu-sunda bu adın xüsusi mövqə qazanması da təbiidir. İsa, Musa peyğəmbər adları da bu mənada bizdə geniş yayılıb. Qaldı üç Məmmədə... Allah rəhmət eləsin böyük filoloq akademikimiz Tofiq Hacıyevə, onun ötən əsrin 80-ci illərində “Ulduz” jurnalında çap olunmuş və üçümüzün yaradıcılığımıza həsr edilmiş “Üç Məmməddən biri Araz, biri İsmayılı, biri Aslan” məqaləsi o zaman geniş əks-səda doğurmuşdu. Deyim ki, məqalənin çox ustaca seçilmiş başlığı uzun illər gündəmdən düşmədi, hətta deyərdim ki, görünməz bir güclə bizim bir-birimizə yaxınlaşmağımıza da səbəb oldu.

Bəzən eyni adlı adamlar arasında qəribə bir qısqanclıq hissi də olur. Amma iş elə gətirmişdi ki, bizim aramızda əsla

belə məhdud düşüncələr girmədi, heç girə də bilməzdi. Bu yaxınlıqda Məmməd Aslanla mənədən yaşca böyük olan Məmməd Arazın xüsusi yeri vardı. Allah hər ikisinə rəhmət eləsin, adaşlarım haqqında keçmiş zaman şəkilsizliyi ilə danışmaq mənə üçün çox ağırdır.

– Hərdən doğulduğum kəndi xatırlayanda Bakı da mənə qürbət kimi görünür. İllərdən bəri yaşadığınız Türkiyəyə qürbət demək olarmı?

– Bu sualınıza misralarımla cavab verirəm:

*Bircə Ana – Vətənmis,
Yerdə qalanı qürbət.*

Yaxud:

*Anadan Vətənə uzanmır, bəlkə,
Qürbətə uzanır alın yazımız.*

Böyük anlamda, dünya özü ötür keçdiyimiz bir yerdir. Amma qürbətlərin də müxtəlif sifətləri var, nə də olsa, Türkiyə qardaş qürbətdir... Doğma qürbətdə yaşamaq, əlbəttə, yad qürbətdə yaşmaqdan daha dözlüdür. Bir şeirdə deyildiyi kimi:

*İnanma desələr torpaq torpaqdı,
Vətən torpağının ətri başqadır.*

– Məhəmməd Əmin Rəsulzadə,

Əhməd bəy Ağaoğlu, Əli bəy Hüseyinzadə və nəhayət, Almas İldırım kimi neçə-neçə yurd həsrətli olan tanınmışlarımıza sahib çıxan mötəbər qardaş ölkə olan Türkiyə. Sizin taleyinizi onların qismətinə bənzətmək istəməzdim – hər şeyin hökmünü verən zaman da indi başqadır. Amma istər-istəməz onların yangılı “oyu Azərbaycan” sədalarını da unutmaq olmur. Nə düşünürsüz?

– O böyük insanların çəkdiyi qürbət çilələri ilə mənə həsrət duyğularımı müqayisə etmək doğru olmazdı. Mən bu mənada o dahi insanlarla taleyim arasında paralellərin aparılmasını istəməzdim... Onlar çox böyük və fərqli insanlar idilər. Bir də Türkiyə, xüsusi ilə də Çanaqqala mənə taleyin seçimidir. Qısaca onu deyim ki, hələ Türkiyəyə getməzdən 5–6 il əvvəl belə bir şeirim vardı:

*İki sahil yaxasıyam,
Həsrət-həsrət baxasıyam.
Mən Dardanel boğazıyam
Hamı mənədən keçib gedər.*

Beləcə sonralar Türkiyənin başqa bir yerində deyil, şeirimdə adı keçən Dardanel boğazının sahilində yerləşən Çanaqqala şəhərində yaşayası və işləyəsi oldum. Bunu ona görə vurğulayıram ki, Çanaqqala mənə taleyim şəhəridir. Vətən və qürbət! Amma nə də olsa, qürbət qürbətdir:

*Fikrimin ucunda o ev, o daxma,
Sonu görünməyən bir sitəm ilə.
Hər gün boğazıma tuxanan loxma...*

...Və hər gün boğazdan keçən gəmilər.

– Bildiyim qədər ilham pərisi ilə Türkiyədə bir az da doğmalaşdınız – bir deyimdə bildirildiyi kimi – böyük şairlər böyük həsrətlərlə baş-başa olanda...

– Müqayisə yerinə düşməsə də, deyim ki, dünyanın bir çox məşhur yazıçıları (V.Qoqol, V. Hüqo, Stendal, M. Qorki və digərləri) ən məşhur əsərlərini qürbətdə yazıblar. Görünür, qürbət yazıçının, şairin hardasa ilhamla görüş yerinə çevrilir.

– Son illərdə xarici nəşrlər, saytlar dünyaya səs salan Azərbaycan şairi kimi sizdən çox danışdı. Amma hərdən mənə elə gəlir ki, Bakı Məmməd İsmayılı kifayət qədər yada salmır.

– “Dayanıb Xəzərlə dodaq-dodağa, Bakı da ağzına su alıb susur” – misralarının müəllifi olsam da, mən sənə dediysin kimi düşünürəm. Bakını etibarsızlıqda suçlamaq da istəməzdim. Bakıya az-az gəlsəm də rastlaşdıqlarım, haqqımda eşitdiklərim mənə məmnun edir. Bir də ki, Vətəni nə əvəz edə bilər ki:

*Göyləri uludur, Günəşi uca,
Yerləri gözünü, könlünü açar.
Ağacı böyüyüb kökündən qaçar, –
Ha qaçar kökündən ayrılı bilməz.
Dost-düşmən seçilər, Vətən seçilməz.
Dağ-qaya kiçilər, Vətən kiçilməz.
Keçilməz qaladır, Vətən keçilməz.*

– Onda icazə verin sualıma bir az düzəliş edim. Əsərləri 50-dən çox dilə tərcümə edilən, Türkiyədə adına “Məmməd İsmayılı ədəbi mükafatı” təsis edilən, Rumuniyada Nobel mükafatına təqdim edilən Məmməd İsmayılı özümüz niyə qədərincə dəyərləndirmirik?

– Düzü, bu barədə düşünməmişəm desəm, doğru olmaz. Hətta bu sualın özüm üçün doğru-dürüst hesab etdiyim cavablarını da bilirəm. Amma bu barədə danışmaq istəməzdim. Sadəcə, gəlin bu sualı cavabsız buraxaq.

– Böyük Qələbəmiz, nəhayət, 30 il sonra Şuşada qalanan Novruz tonqalı... Bu xəbərləri necə qarşıladınız?

– Bir çoxlarımız kimi, Şuşanın işğaldan azad olunmasını, sözün tam anlamıyla, sevinc göz yaşlarıyla qarşıladım. Bir türk hədisində deyilənləri xatırlamaq yerinə düşür: “İstanbul mütləq fəth ediləcəkdir. Onu fəth edən sərkərdə nə gözəl sərkərdədir, onu fəth edən ordu nə gözəl ordudur.”

İstanbulu Şuşa ilə əvəz edib, gur səslə deyə bilirik ki, Şuşanı işğaldan qurtaran

sərkərdə ən igid sərkərdə, onu azad edən ordu ən basılmaz ordudur. Onlar bizə bu tarixi qələbəni yaşatdıqlarına görə hər cür təqdirə layiqdirlər. Azərbaycan Ordusu ruh bədənə qayıdan kimi, bizi ürəyimizə-Şuşamıza qaytardı!!! İşğaldan əvvəl də, sonra da Şuşa ilə bağlı bir çox şeirim var:

*Yurdun sinəsində Şuşa ürəkmiş
Yaşaya bilirmi ürəksiz ölkə?!*

Şuşa artıq Vətənin yaralı vücudunda döyünməkdədir. Bizə bu günləri bəxş edən ilahi qüdrətə şükürlər olsun! Bir vaxtlar: “Hələ millət olmanın ana bətni çatışmır” – yazmışdım. İndi o sözlərimi geri götürürəm. Vətən torpağı uğrunda döyüşlər cəmi 44 gün ərzində, dünyanın gözü önündə bizi qəhrəman bir millətə çevirdi – həm də böyük bir millətə!

– Bakıdan söhbət düşüncə, Çanaqqala Universitetində uzun illər bir yerdə çalışdığınız, indi İzmirdə Egey Universitetinin professoru olan Aydın İbrahimovun söylədiklərini xatırladım. O, deyirdi ki, Məmməd müəllim böyük qələbədən sonra Bakı üçün çox darıxmışdı və deyirdi ki, Türkiyədə təriflər, xoş sözlər eşitmək azdır, gedim Bakıda yeni qaynar bir həyata qatılıram...

– Aydın müəllim adındakı mənəni yavaşdan fərqli düşüncə sahibidir. İyirmi beş illik qürbət həyatının mənə verdiyi çox az sayda dostlardan biri, bəlkə də, birincisi odur. Sizə mənəmlə bağlı dediklərimə gəldikdə isə bu fikirlərə canımızın sıxıldığı, Vətən üçün burnumuzun ucunun göynədiyi vaxtlarda yazmış olduğum və Aydın müəllimə oxuduğum qısa bir şeirim də səbəb ola bilərdi:

*Burası qürbət diyarı,
Hər şey ölçülü-biçili.
Burda nə şərab içilir,
Nə bir qənirsiz gözəlin
Yolunda candan keçilir.
Sabah yolum Vətən sarı
Yağmuru, çamuru, qarı,
Yeli olmağa gedirəm.
Adam olmaqdan usandım,
“Dəli” olmağa gedirəm.*

Günümüzə gəldikdə isə... Tarihi süsləməyə dəyməz, tarix bizsiz də süslənməyi bacarır. Qələbədən sonra Azərbaycan böyük bir enerji ilə yüklənib. Bu Vətənin sıradan bir fərdi kimi dünyanın harasında yaşamasından asılı olmayaraq, adam istəyir ki, bu böyük enerjiyə qoşulub nəsiyini alıb-dolsun. Bir var bu enerjini uzaqdan-uzağa hiss edənsə, bir də var çəkim mərkəzinin cazibəsində olan, bunlar başqa-başqa ruhi hallardır... Bakıya can atmamın əsas səbəbi, sözsüz ki, bu amillər olmuşdur.

– Xaricdə soydaşlarımıza ünvanladığınız bir sual da var: Bakı uzaqlardan necə görünür? Bir az da dəqiqləşdirim, ədəbiyyatımız uzaqlardan nə cür görünür?

– Hər halda yaxından göründüyündən daha fərqli, keçmiş ilə müqayisəyəgəlməz şəkildə görünür. Bir kəlamda deyildiyi kimi: ədəbiyyatını göstər, sənə kim olduğunu deyim. Bakının aydın görünən inkişafı ilə hələ ki, ədəbiyyatımız ayaqlaşa bilmir, – desəm daha doğru olur.

**Söhbətləşdi:
Namiq QƏDİMOĞLU,
“Xalq qəzeti”**